

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

ISLOM SIVILIZATSIYASI VA ZAMONAVIY DUNYOVIYLIK UYG'UNLIGINING NAZARIY ASOSLARI

Zaynobidinova Naima Inomidinovna

Namangan davlat pedagogika instituti, katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik o'rtasidagi uyg'unlikning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda islom madaniyati va sivilizatsiyasining tarixiy rivojlanishi, uning ilm-fan, axloq va ijtimoiy hayotdagi o'rni yoritilib, zamonaviy dunyoviylik tamoyillari bilan o'zaro aloqasi ochib beriladi. Shuningdek, diniy qadriyatlar va sekulyar tamoyillar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashning falsafiy, ijtimoiy va huquqiy jihatlari ko'rib chiqiladi. Globalizatsiya sharoitida diniy va dunyoviy tizimlarning integratsiyasi, tolerantlik va madaniyatlararo muloqot masalalari ilmiy asosda tahlil etiladi. Tadqiqot natijasida islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashning konseptual yondashuvlari ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: islom sivilizatsiyasi, dunyoviylik, uyg'unlik, diniy qadriyatlar, sekulyarizm, globalizatsiya, tolerantlik, madaniyatlararo muloqot.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГАРМОНИЗАЦИИ ИСЛАМСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ И СОВРЕМЕННОГО СВЕТСКОГО ОБЩЕСТВА

Зайнабидинова Наима Иномидиновна

Наманганский государственный педагогический институт, старший преподаватель

Аннотация

В статье анализируются теоретические основы гармонизации исламской цивилизации и современной светскости. Рассматривается историческое развитие исламской культуры и цивилизации, её роль в науке, этике и общественной жизни, а также её взаимосвязь с принципами современного секуляризма. Особое внимание уделяется философским, социальным и правовым аспектам обеспечения баланса между религиозными ценностями и светскими принципами. В условиях глобализации анализируются вопросы интеграции религиозных и светских систем, толерантности и межкультурного диалога. В результате исследования предлагаются концептуальные подходы к обеспечению гармонии между исламской цивилизацией и современной светскостью.

Ключевые слова: исламская цивилизация, светскость, гармонизация, религиозные ценности, секуляризм, глобализация, толерантность, межкультурный диалог.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF HARMONIZING ISLAMIC CIVILIZATION AND MODERN SECULARISM

Zaynobidinova Naima Inomidinovna

Namangan State Pedagogical Institute, Senior Lecturer

Abstract

This article analyzes the theoretical foundations of harmonizing Islamic civilization and modern secularism. It explores the historical development of Islamic culture and civilization, highlighting its role in science, ethics, and social life, as well as its interaction with the principles of contemporary secularism. The study examines philosophical, social, and legal aspects of

maintaining a balance between religious values and secular principles. In the context of globalization, issues of integrating religious and secular systems, tolerance, and intercultural dialogue are analyzed. The research proposes conceptual approaches to achieving harmony between Islamic civilization and modern secularism.

Keywords: Islamic civilization, secularism, harmony, religious values, globalization, tolerance, intercultural dialogue.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari sharoitida jamiyat taraqqiyotining muhim masalalaridan biri diniy va dunyoviy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashdir. Ayniqsa, islom sivilizatsiyasi kabi boy tarixiy, madaniy va ilmiy merosga ega tizimning zamonaviy dunyoviylik tamoyillari bilan o'zaro munosabatlarini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida sekulyar davlat modeli ustuvor bo'lib, unda din va davlat o'rtasidagi munosabatlar muayyan huquqiy va ijtimoiy asoslar orqali tartibga solinadi. Shu nuqtai nazardan, islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik uyg'unligi masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim hisoblanadi.

Islom sivilizatsiyasi tarixan ilm-fan, falsafa, tibbiyot, matematika va boshqa ko'plab sohalarda yuksak yutuqlarga erishgan sivilizatsiya sifatida e'tirof etiladi. U o'zining insonparvarlik, adolat, axloqiylik va ilmga bo'lgan e'tibori bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, zamonaviy dunyoviylik tamoyillari ham inson huquqlari, erkinlik, tenglik va ijtimoiy adolat kabi universal qadriyatlarga asoslanadi. Mazkur ikki tizim o'rtasida umumiyliklar mavjud bo'lsa-da, ayrim hollarda ularning o'zaro munosabatlarida ziddiyatli yondashuvlar ham kuzatiladi. Bu esa ularni ilmiy asosda uyg'unlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Axborotlashgan jamiyatda madaniyatlararo muloqotning kengayishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi va turli diniy hamda dunyoviy qarashlarning o'zaro ta'siri natijasida yangi ijtimoiy muhit shakllanmoqda. Bunday sharoitda diniy identifikatsiya va sekulyar qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash jamiyat barqarorligi hamda ijtimoiy uyg'unlikning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida milliy va diniy qadriyatlarni zamonaviy dunyoviy tamoyillar bilan uyg'unlashtirish masalasi dolzarb pedagogik vazifalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik uyg'unligining nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning o'zaro aloqadorlik jihatlarini aniqlash hamda zamonaviy jamiyat sharoitida samarali integratsiya mexanizmlarini ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot doirasida mazkur masalaning falsafiy, ijtimoiy va huquqiy jihatlari kompleks yondashuv asosida ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar sharhi

Islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik uyg'unligi masalasi turli ilmiy yo'nalishlarda — falsafa, dinshunoslik, sotsiologiya va siyosatshunoslik doirasida keng o'rganilgan. Ushbu muammoni tahlil qilishda klassik islom tafakkuri vakillari hamda zamonaviy G'arb va Sharq olimlarining qarashlari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Avvalo, islom sivilizatsiyasining nazariy asoslarini o'rganishda Al-Farobiy, Ibn Sino va Al-G'azzoliy kabi mutafakkirlarning asarlari alohida ahamiyatga ega. Ularning ilmiy merosida din va aql, axloq va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlik masalalari chuqur yoritilgan. Xususan, Al-Farobiy "Fozil shahar" konsepsiyasida ideal jamiyatni diniy va dunyoviy bilimlarning uyg'unlashuvi asosida qurishni taklif etadi. Ibn Sino esa ilm-fan va diniy tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab, inson kamolotida ularning o'zaro uyg'unligini ta'kidlaydi [1].

Zamonaviy davrda islom va sekulyarizm o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishda Charles Tayloring *A Secular Age* [2] asari muhim manba hisoblanadi. Unda sekulyarizm tushunchasi tarixiy evolyutsiya jarayonida tahlil qilinib, diniy va dunyoviy qarashlarning o'zaro ta'siri yoritilgan. Shuningdek, Jose Casanova [3] o'zining *Public Religions in the Modern World* asarida dinning zamonaviy jamiyatdagi o'rnini qayta baholab, uning ijtimoiy hayotdagi faolligini asoslab

beradi.

Islom va zamonaviylik muammolarini o'rganishda John L. Espositoning [4] ilmiy ishlari alohida o'rin tutadi. U islom dunyosidagi siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni tahlil qilib, islom va demokratiya, din va dunyoviylik o'rtasidagi uyg'unlik imkoniyatlarini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Abdullahi Ahmed An-Na'im islom huquqi va sekulyar davlat o'rtasidagi munosabatlarni tadqiq etib, inson huquqlari va diniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurligini ta'kidlaydi.

Madaniyatlararo muloqot va sivilizatsiyalar o'rtasidagi aloqalarni o'rganishda Samuel P. Huntingtonning *The Clash of Civilizations* konsepsiyasi keng muhokamalarga sabab bo'lgan. Garchi u sivilizatsiyalar o'rtasidagi ziddiyatni asoslab bergan bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotchilar ushbu yondashuvni tanqid qilib, sivilizatsiyalararo dialog va integratsiya imkoniyatlarini ilgari surmoqdalar.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham mazkur masala muayyan darajada yoritilgan. O'zbekistonlik olimlar tomonidan milliy va diniy qadriyatlar uyg'unligi, sekulyar jamiyatda dinning o'rni hamda bag'rikenglik masalalari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlarda, ayniqsa, milliy mentalitet, tarixiy tajriba va huquqiy asoslar doirasida diniy va dunyoviy qadriyatlarning o'zaro uyg'unlashuvi masalalari muhim o'rin egallaydi.

Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik o'rtasidagi munosabatlar ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u tarixiy, falsafiy va ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanadi. Shu bilan birga, mavjud ilmiy manbalarda ushbu masalaning uyg'unlik jihatlari tobora ko'proq tadqiq etilayotgan bo'lsa-da, uni konkret ijtimoiy-amaliy mexanizmlar asosida chuqurroq o'rganish zarurati saqlanib qolmoqda.

Muhokama va natijalar

Islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu ikki tizim o'rtasida nafaqat qarama-qarshilik, balki chuqur uyg'unlik imkoniyatlari ham mavjud. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, islom sivilizatsiyasining asosiy qadriyatlari — adolat, inson qadr-qimmatini, ilmga intilish va ijtimoiy mas'uliyat kabi tamoyillar zamonaviy sekulyar jamiyatda ilgari surilayotgan universal qadriyatlar bilan muayyan darajada mos keladi. Bu esa ularning konseptual jihatdan integratsiyalashuviga zamin yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy dunyoviylikni mutlaq dinsizlik sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to'g'ri emas. Aksincha, sekulyarizm din va davlat o'rtasidagi funksional ajralishni nazarda tutadi, bu esa diniy erkinlikni ta'minlash va turli e'tiqod vakillarining tengligini kafolatlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, islom sivilizatsiyasi doirasida shakllangan ijtimoiy-huquqiy tamoyillar ham ma'lum darajada dunyoviylik prinsiplari bilan uyg'unlashishi mumkin.

Muhokama davomida yana bir muhim jihat — tarixiy tajribaning o'rni aniqlandi. Islom sivilizatsiyasining "oltin davri"da ilm-fan, falsafa va madaniyat sohalarida diniy va dunyoviy bilimlarning uyg'un rivojlangani kuzatiladi. Bu esa zamonaviy jamiyat uchun muhim metodologik model bo'lib xizmat qilishi mumkin. Demak, uyg'unlik masalasi yangilik emas, balki tarixiy asosga ega bo'lgan jarayondir.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik uyg'unligini ta'minlash quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshirilishi mumkin:

1. **Falsafiy uyg'unlik** — diniy va dunyoviy qadriyatlarning umumiy gumanistik asoslarini aniqlash va rivojlantirish.
2. **Huquqiy muvozanat** — diniy erkinlikni ta'minlovchi va sekulyar boshqaruvni qo'llab-quvvatlovchi qonunchilik tizimini takomillashtirish.
3. **Ta'lim tizimi orqali integratsiya** — yosh avlodda diniy bag'rikenglik va tanqidiy fikrlashni birgalikda rivojlantirish.
4. **Madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish** — turli sivilizatsiyalar o'rtasida o'zaro

hurmat va hamkorlikni kuchaytirish.

Shuningdek, tahlillar global miqyosda ayrim muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Jumladan, diniy radikalizm, noto'g'ri talqinlar va siyosiy manipulyatsiyalar islom va dunyoviylik o'rtasidagi ziddiyatni kuchaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa ilmiy asoslangan yondashuvlar, ma'rifiy ishlar va ijtimoiy siyosat orqali bartaraf etilishi zarur bo'lgan muammolardan biridir.

Umuman olganda, olib borilgan muhokama va tahlillar natijasida islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik o'rtasidagi uyg'unlik imkoniyatlari yuqori ekani asoslandi. Mazkur uyg'unlikni ta'minlash esa jamiyat barqarorligi, ijtimoiy totuvlik va barqaror rivojlanishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ko'p qirrali bo'lishiga qaramay, ular o'rtasida chuqur uyg'unlik imkoniyatlari mavjud. Tadqiqot natijalariga ko'ra, islom sivilizatsiyasining asosiy qadriyatlari — adolat, inson qadr-qimmati, ilm-fanga hurmat va axloqiylik tamoyillari zamonaviy sekulyar jamiyatning asosiy prinsiplariga zid emas, balki ko'p jihatdan ular bilan uyg'unlashadi. Shuningdek, zamonaviy dunyoviylikni dinni inkor etuvchi tizim sifatida emas, balki diniy va dunyoviy sohalarning o'zaro mustaqil, ammo muvozanatli faoliyat yuritishini ta'minlovchi ijtimoiy-huquqiy model sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan asosli ekani aniqlandi. Bu yondashuv diniy erkinlikni ta'minlash bilan birga, jamiyatda turli qarashlar va e'tiqodlarning tinch hamkorlikda yashashiga imkon yaratadi.

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, islom sivilizatsiyasi va zamonaviy dunyoviylik uyg'unligi global miqyosda ijtimoiy barqarorlik, madaniyatlararo muloqot va tolerantlikni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu uyg'unlikni ta'minlash uchun falsafiy asoslarni chuqurlashtirish, huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish hamda ta'lim tizimi orqali bag'rikenglik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarur. Natijada, mazkur ikki tizim o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash nafaqat nazariy masala, balki zamonaviy jamiyat taraqqiyoti uchun muhim amaliy vazifa ekani asoslandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. al-Farabi. Al-Madina al-Fadila (The Virtuous City). – Cairo: Dar al-Mashriq, 1985. – 256 p.
2. Taylor C. A Secular Age. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007. – 874 p.
3. Casanova J. Public Religions in the Modern World. – Chicago: University of Chicago Press, 1994. – 320 p.
4. Esposito J.L. Islam and Politics. – 4th ed. – Syracuse: Syracuse University Press, 1998. – 384 p.
5. An-Na'im A.A. Islam and the Secular State. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008. – 324 p.